

Medborgarskap i daglig verksamhet

En jämförande analys av identitet och deltagande

Författare: Anja Björk

Handledare: Docent Björn Hammar

Examinator: Docent Thomas Sedelius

Ämne: statskunskap

Kurs: c-uppsats

Poäng: 15 hp

Betygsdatum: 2013-01-24

Högskolan Dalarna

791 88 Falun

Sweden

Tel 023-77 80 00

Abstract

The aim is first to identify concept of citizenship and the dimensions of the same, in the political science theory, which can be crucial, to that a citizenship may be found available for people who have a cognitive delay. Thereafter examine the prevalence and significance of these, in policy documents from two different organizational forms, through an analysis, in the form of a discussion, on the basis of political science theories in the field. The study's aim in a reflective way, highlighting key requirements for an accessible citizenship for the target audience, and thereby clarify the priorities in daily activities that can support an emancipatory citizenship process for people who have a cognitive delay.

Innehållsförteckning

1. Inledning	4
1.1 Ämnesval och syfte	4
1.2 Identiteten och förutsättningar för medborgarskap	5
1.2.1 Paradigmskiften	6
1.2.2 Identitet i beslutsprocess	7
1.3 Bakgrund för daglig verksamhet	7
1.4 Karaktärsdrag hos olika verksamhetsformer	8
1.5 Frågeställningar	10
1.6 Metod	10
1.7 Material	13
1.8 Disposition	14
2. Medborgarskapsbegreppet	15
2.1 Bakgrund	15
2.1.1 Den moderna medborgarskapsteorin.....	15
2.1.2 Liberal demokrati och formellt medborgarskap.....	16
2.1.3 Nyliberalism och medborgarskap	16
2.1.4 De kommunitaristiska synsätten	17
2.1.5 Den radikala demokratiteorin.....	18
2.2 Identitet i ett substantiellt medborgarskap	19
2.2.1 Identiteten i kommunitaristisk teori.....	19
2.2.2 Identiteten i radikal politisk teori.....	20
2.2.3 Identiteten i ett holistiskt synsätt.....	22
2.3 Deltagandet i ett substantiellt medborgarskap	23
2.3.1 Deltagande i medborgerlig republikanism	23
2.3.2 Deltagande demokrati i radikal politisk teori	23
2.3.3 Deltagande i ett fördjupat medborgarskap	25
2.4 Medborgerliga rättigheter	25
2.5 Mänskliga rättigheter	26
3. Medborgarskap i kooperativ- och kommunal daglig verksamhet	27
3.1 Problematisering av identitet och deltagande	37
3.2 Analys av medborgarskapsbegreppet identitet	28
3.2.1 Identitet och inflytande	28
3.2.2 Identitet och mellanmänskliga relationer.....	29
3.2.3 Deltagandets betydelse för identiteten	30
3.2.4 Identitet och olikhet på individnivå och gruppnivå.....	31
3.2.5 Identitet och politisering av jagets sfär	33
3.2.6 Identitet, solidaritet och rättvisa.....	34
3.3 Analys av medborgarskapsbegreppet deltagande	35
3.3.1 Medborgarskapet som kollektiv handling	35
3.3.2 Deltagande och lärande.....	36
3.3.3 Deltagande och rättvisa.....	37
3.4 Slutsatser	38
Källor	41
Litteratur och övriga referenser	41

1. Inledning

1.1 Ämnesval och syfte

Ämnesvalet kommer sig ur ett intresse och engagemang för sociala frågor. Kring makt och maktlöshet. Utsatthetens handlingsutrymme? Under vilka förutsättningar kan detta utrymme förvandlas till välbefinnandets, till styrkans handlingsutrymme?

Syftet är inledningsvis att identifiera medborgarskapsbegrepp och dimensioner av desamma, i statsvetenskaplig medborgarskapsteori, vilka kan vara av avgörande betydelse för att ett medborgarskap skall finnas tillgängligt för personer med utvecklingsstörning. Därefter undersöka förekomst och betydelse av dessa, i styrdokument från två olika verksamhetsformer, genom en jämförande analys i form av en diskussion med utgångspunkt i aktuella delar av medborgarskapsteorin.

Studien har som ambition att på ett reflekterande sätt belysa avgörande förutsättningar för ett tillgängligt medborgarskap för målgruppen och därmed tydliggöra vilka prioriteringar inom daglig verksamhet som kan stödja en frigörande medborgarskapsprocess för personer med utvecklingsstörning.

Målgruppen för undersökningen är personer med utvecklingsstörning och insatsen som undersöks är daglig verksamhet, i kooperativ och kommunal verksamhetsform.

1.2 Identitet och förutsättningar för medborgarskap

1.2.1 Paradigmskiften

I statsvetaren Olof Peterssons sammanfattning av maktutredningen uttrycks demokratins grundläggande princip om självbestämmande och folkstyre i:

”medborgarskapets tanke om allas lika rätt till personlig utveckling och lika rätt att påverka samhällets gemensamma angelägenheter.” (Petersson, 1991, s.14)

Valerie J. Bradley, se vidare avsnitt 1.2.1, har identifierat paradigmskiften i service till personer med funktionsnedsättningar. Beskrivningen ger en historisk överblick över livssituationen för personer med utvecklingsstörning och deras bristande

förutsättningar för ett positivt identitetsskapande och möjlighet att delta, att agera medborgare.

Den "institutionella fasen" dominerade livsrummet för personer med utvecklingsstörning, fram till och med 1980-talet. Personer sågs och bemöttes då som patienter. Människor som finns mitt ibland oss, har erfart detta personligen. Dessutom lever en hel del av föreställningar från institutionseran kvar i omgivande samhälle, vilket därmed fortfarande har betydelse för möten och bemötande och därmed för identitetsprocessen.

Därefter kom den period som enligt Bradley kan betecknas som "avvecklingsfasen". Det dominerande synsättet innebär att personer med utvecklingsstörning uppfattas och benämns som "klienter" eller "omsorgstagare", där målet för service till personerna var att ändra beteende. En kompetenstanke, en skyldighet att bli duktig. Vid utflyttningen från vårdhemmen var kompetenstanken framträdande, eftersom man var tvungen att visa att man var tillräckligt duktig för att få flytta därifrån (Lewin 2011, s.28).

Under 2000-talet befinner vi oss i "medborgarfasen", men med närhet i tid och inflytande från de föregående synsätten. Det är först i denna fas som medborgarskapets tanke, uttryckt av Olof Petersson ovan, finns inom räckhåll för personer med utvecklingsstörning.

Bradleymodellen

Faser	Institutionella fasen	Avvecklingsfasen	Medborgarfasen
Vem är personen?	Patient	Klient Omsorgstagare	Medborgare
Typisk miljö/ omgivning?	Vårdhem, institution	Gruppbo- stads- dagcenter, särskild skola eller särskilt klassrum	Personens hem, skola, sysselsättning, lokalt i grannskapet
Hur är service organiserad?	Resurs-facilitet	Valmöjlighet utifrån förutbestämda alternativ	Individuellt anpassat stöd utifrån personens funktionshinder
Vilken är modellen?	Förmyndare- Beskyddande- Medicinsk utgångspunkt	Utveckling – beteende	Individuellt stöd
Vad består service av?	Vård	Vård – program- omsorg	Stöd

Hur är service planerad?	Vårdplan	Individuell habiliteringsplan "göra skicklig"	Personlig "framtid-" planering
Vem beslutar om planerad service?	Professionella, oftast läkare	Tvåvetenskapliga professionella team	Individen
I vilket sammanhang görs planeringen?	Minimum av professionell insats, utifrån standard för resp. yrkesgrupp	Överenskommelser i teamet	Omgivning/krets av stöd
Vad är viktigast?	Basbehov Skydd	Förmåga, utveckling, beteende, manövrering	Självbestämmande och relationer
Vad är målet?	Kontroll och/eller botande/kurering	Ändra beteende, bli "duktig" och "anpassa sig".	Förändring av attityder Rätten att vara avvikande och ha ett funktionshinder

(källa: *Shifting paradigm in service to people with disabilities – Valerie J. Bradley. Cambridge, USA. Fritt översatt av Lennart Jönsson, Misa AB Sthlm, Sverige 1995*)

1.2.2 Identitet i beslutsprocess

Forskaren Ôie Umb Carlsson har gjort en studie om livskvalitet om och med personer med utvecklingsstörning. Deltagarna i undersökningen var ett 60-tal personer, där det enda de har gemensamt är att de av samhället kategoriseras som en person med lindrig eller måttlig utvecklingsstörning. Personerna var i åldrarna 18-70 år med olika livserfarenheter och livssituation (Intra nr 3-12, s. 24).

Carlsson klargör att det inte finns mycket skrivet om hur personer med utvecklingsstörning själva definierar livskvalitet. I undersökningen framkommer det att flera personer lever ett begränsat vuxenliv i meningen att andra definierar vad som ingår, vad som är lämpligt och inte lämpligt.

I hennes studie visar det sig också att många personer med utvecklingsstörning har den erfarenheten att det är enklast och lönar sig bäst att göra som personal och anhöriga säger. Inflytandet begränsas av omgivningens värderingar, synsätt och normer som i stor utsträckning sätter ramarna för vad den enskilde kan utöva kontroll, inflytande och självbestämmande över i sitt eget liv (ibid.s.25).

Ôie Umb Carlsson: "Vi måste komma bort från det traditionella synsättet som betonar utvecklingsstörningen som individernas viktigaste identitet om vi på allvar

menar att personer med intellektuella funktionsnedsättningar ska vara delaktiga i beslutsprocessen.” (ibid. s. 25).

Projektdeltagarna i hennes undersökning lyfter fram följande fyra teman som behövs för att uppleva välbefinnande och livskvalitet i vuxenlivet:

1. Att vara sedd som vuxen
2. Att ha kontroll som vuxen över livet/livssituation
3. Att ha trygghet
4. Att finnas i ett socialt sammanhang och att ha möjlighet till självvald ensamhet

1.3 Bakgrund för daglig verksamhet

På Folkungagatan i Stockholm öppnades på 1940-talet en friliggande daglig verksamhet som troligtvis var den första i Sverige. Det var en vävstuga för 15 sinnesslöa (den officiella benämningen för personer med utvecklingsstörning fram till 1955) kvinnor. Verksamheten drevs av Kristliga Föreningen för Unga Kvinnor (KFUK). 1952 övertogs verksamheten av Stockholms stad (Grunewald 2008, s.456).

I 1954 års lag stadgades att landstingen skulle anordna externa arbets- och sysselsättningsavdelningar för utvecklingsstörda istället för arbetshem ”där så finnes möjligt”. Inga anvisningar fanns om verksamhetens utformning. Endast ett fåtal landsting öppnade sådana. Istället blev det en uppgift för den växande FUB-rörelsen (förbundet för utvecklingsstörda barn, unga och vuxna), emellanåt blev uppgiften även ett incitament för att bilda en förening. 1963 hade 11 förskolor och 20 dag- och sysselsättningshem öppnat med FUB-föreningar som huvudaktörer. Halva antalet lämnades över till landstinget (ibid.)

Källa: Grunewald ”Från idiot till medborgare” tabell 29, s 457:

Antalet platser i öppna omsorger 1968	Antal platser
Landstingets sysselsättningshem	313
FUB:s daghem och sysselsättningshem	612
Skyddade verkstäder (högt p.g.a. särskilt statsbidrag utgick för dessa).	1 101

1967 års omsorgslag stadgade att för ”vård av psykiskt utvecklingsstörda skall det finnas sysselsättningshem”. Dessa skulle nu godkännas av socialstyrelsen, vilket krävde att anvisningar infördes.

Källa: Grunewalds ”Från idiot till medborgare” tabell 30, s.459:

Antal personer på dagcentra år 1970-2000 (exklusive dem på vårdhem)	Antal personer
År 1970	1 100
År 1975	3 700
År 1980	69 00
År 1985	10 900
År 1990	Ca 14 000
År 1995	Ca 17 000
År 2000	19 800

Under åren 2005-2011 har insatsen dagligverksamhet (genom LSS) ökat från att år 2005 ha omfattat 25 000 personer, till att år 2011 omfatta 31 100 personer (Socialstyrelsen 2012 s.17-18), en ökning på drygt 24 %.

1.4 Karaktärsdrag hos olika verksamhetsformer

I studien utgör det kooperativa personal- och brukarkooperativet representant för den tredje sektorn i Pestoffs modell och ”Gemeinschaft” i Wolvéns modell. Den kommunala dagliga verksamheten representerar statlig (offentlig)sektor i nedanstående modeller. Olika sätt att kontrollera den statliga sektorn, marknadssektorn och den tredje sektorn (Westin 2010, s.19 (Pestoff, 1998)):

	Den statliga sektorn	Marknaden	Den tredje sektorn
Huvudvärde	rättvisa	frihet	broderskap
Anknutna värden	allmänt tillhandahållande	vinstmaximering	självhjälp och välvilja
Kontroll-funktioner	politiskt ansvar	ekonomiskt ansvar	socialt ansvar

Syfte med kontrollen	utveckla måluppfyllelse, jämlik behandling av medborgare, förhindra byråkratins utbredning, undvika bedrägeri	försäkra aktieägare, mot uppskriva/nedskrivna företagstillgångar, undvika bedrägeri	utveckla måluppfyllelse, förhindra ledningens utbredning och undvika bedrägeri
-----------------------------	---	---	--

”Gemeinschaft, stat och marknad – resurser, processer, mål och idealtyper”
(källa: Wolvén, 2004, s.15):

	Mål	Dominerande process	Strategiska resurser	Idealtyp/Motiv
Gemeinschaft	solidaritet/gemenskap	samarbete	nätverksförmåga	altruist
Marknad	profit/vinst	konkurrens	vinnarinstinkt	egoist
Stat	socialisation (av normer, värderingar) Tillväxt	byråkrati	administrativ talang	instrumentalist

Man måste vara medveten om att beskrivningarna av huvudsakliga karaktärstiska i de tre sfärerna är (grovt) förenklade. ”Det gäller att försöka identifiera vad som teoretiskt sett är det mest typiska för varje fenomen, men att vara medveten om att dessa ”rena” och förenklade normer sällan existerar i verkligheten” (Wolvén 2004 s.15). Wolvéns resultat visar att ”altruistiska värden” även kan vara framträdande för verksamheter inom stat och marknad, även om det är vanligare med ”Gemeinschaftorienterade” aktiviteter ”mellan” dessa sektorer, i det ”resterande” utrymme som Wolvén i grova drag betecknar som den tredje sektorn.

I sammanhanget är det intressant att anknyta till Wolvéns slutsatser. ”Både marknaden och staten verkar lida av liknande och ökande problem vad gäller brist på gemenskap, solidaritet, sociala relationer och humanism. Detta är egentligen inte särskilt förvånande eftersom dessa två sektorer aldrig haft som övergripande mål att söka människans välbefinnande”(Wolvén 2004, s. 16).

”De senaste årtiondena tycks tvärtemot visa att måluppfyllelsen inom staten och på marknaden anmärkningsvärt ofta sker på bekostnad av människors välbefinnande. En konsekvens blir att vanliga medborgare, lika väl som politiker och företagsledare, söker efter ”nya” lösningar som bättre stämmer överensstämmer med den mänskliga naturen och med humanistiska värderingar” (ibid. s.16).

1.5 Frågeställningar

Vilka medborgarskapsbegrepp kan vara betydelsefulla för att ett medborgarskap skall finnas tillgängligt för personer med utvecklingsstörning?

Vilka dimensioner av funna medborgarskapsbegrepp, förekommer i undersökta textdokument, från utvalda representanter för respektive verksamhetsform?

Hur förhåller sig dessa identifierade uttryck av dimensioner till statsvetenskaplig medborgarskapsdiskussion?

Vilka slutsatser, beträffande förutsättningar för ett tillgängligt medborgarskap för målgruppen, är möjliga att dra utifrån studien?

1.6 Metod

En idé kan ses som en tankekonstruktion som till skillnad från flyktigare intryck eller attityder utmärks av viss stabilitet och kontinuitet. En idé/tankekonstruktion kan vara såväl en föreställning om verkligheten som en värdering av företeelser eller en föreställning om hur man bör agera (Bergström & Boréus 2012, s.140).

Någon given och allmänt erkänd indelning av idé och ideologianalyser finns inte. Ett sätt att klassificera olika idéanalyser är att utgå från syftet. Vi kan identifiera studier med ett beskrivande syfte och studier där utgångspunkten är mer ställningstagande. Dessutom kan man ha ett förklarande syfte med idéanalysen (Bergström & Boréus 2012, s.145). Det finns beskrivande analyser som utgår från specifika grupp- eller aktörsperspektiv, här går det att kombinera sakområde, aktör och idé (ibid. s.146), vilket jag gör i min studie. Det finns inte heller någon given utvecklad mall för idé- och ideologianalyser. Forskaren har stor frihet att utveckla analysinstrument som passar det övergripande syftet. Det är forskningsfrågan som avgör vilket verktyg som är lämpligt (ibid. s.173).

I studien identifieras först två medborgarskapsbegrepp, identitet och deltagande, vilka kommer från de delar av medborgarskapsteorin som behandlar det substantiella och fördjupade medborgarskapet. Dessa delar problematiserar

identitet och deltagande och innehåller dimensioner som tydliggör avgränsade teman av idéer/tankekonstruktioner, där några enligt min uppfattning, är väsentliga för att göra medborgarskapet tillgängligt för målgruppen. Dessa idéer/tankekonstruktioner presenteras i studien som dimensioner av ovan nämnda medborgarskapsbegrepp, genom något nyckelord eller någon nyckelfras, som exempelvis "olikhet", "politisering av jagets sfär" etc. I studiens analys kan dessa teman även gå in i varandra, vilket är naturligt eftersom de utgör tankekonstruktioner som ingår i ett övergripande synsätt, det substantiella och fördjupade medborgarskapet.

Hos aktörerna, de två representanterna för respektive verksamhetsform, eftersöks i styrdokument dessa dimensioner, emellanåt uttryckta genom nyckelord/nyckelfraser, där det kan visa sig att begreppet har en annan betydelse än dimensionens idé/tankekonstruktion och då kan diskuteras utifrån detta. Det kan också visa sig att nyckelordet/nyckelfrasen överensstämmer med dimensionens tankekonstruktion, och därmed svarar mot densamma. Tankekonstruktionerna/idéerna kan även vara omformulerade, där betydelsen ändå visar sig vara densamma som den eftersökta dimensionens idé/ tankekonstruktion. På så sätt genomförs operationalisering av de två medborgarskapsbegreppen, identitet och deltagande. Därefter jämförs förekomst och betydelse av funna uttryck mellan de båda aktörerna och slutligen dras slutsatser kring vilka förutsättningar som behövs för att göra medborgarskapets tillgängligt för målgruppen.

Jag använder mig i studien av en beskrivande idéanalys. Där styrdokument från två aktörer som anordnar daglig verksamhet analyseras, vilka representerar två olika verksamhetsformer. Sakområdet är medborgarskap, preciserat genom medborgarskapsbegreppen identitet och deltagande och jämförelse görs av förekomst och betydelse av idéer/tankekonstruktioner, genom preciserade dimensioner, därefter dras slutsatser utifrån undersökningens resultatet.

Analysinstrumentet som används, dimensioner, har stöd i politisk filosofi och ideologiforskning (Bergström & Boréus 2012, s.156). En fördel med dimensioner är att dessa gör jämförelser möjliga. En annan fördel, i förhållande till analysverktyget

idealtyp, är att de förmodligen kan bestämmas mycket enklare och snabbare (ibid.s.167). Förutom att dimensionerna riskerar att inte vara heltäckande finns en uppenbar risk med dimensioner, nämligen att de innehållsmässigt inte är ömsesidigt uteslutande. Vid grovt tilltagna dimensioner behöver ytterligare moment av operationaliseringar göras, för att kunna fungera som verktyg (ibid.s.167-168).

Det måste framgå tydligt vad dimensionerna är till för. Om man inte är alldeles klar över vad man vill komma åt, kan man lätt hamna fel. I princip kan osäkerhet beträffande dimensionernas förankring eller sannolikhet hanteras med hjälp av olika kvantitativa analyser, där de teoretiskt konstruerade dimensionerna först testas empiriskt, med hjälp av statistisk analys (ibid.s.168). Avgörande för förståelsen av dimensioner som analysredskap är således att man kopplar dimensioner till det som ska analyseras och kan svara på frågan: dimensioner av vad?

De dimensioner som diskuteras för medborgarskapsbegreppet *identitet* är inflytande, mellanmännsliga relationer, deltagandets betydelse för identiteten, olikhet, politisering av jagets sfär samt solidaritet och rättvisa. För begreppet *deltagande*, analyseras medborgarskap som kollektiv handling, som lärande process och till sist, i förhållande till rättvisa. Dimensionerna kommer ur det kommunitaristiska synsättet, från den radikala teorin, från det holistiska synsättet samt från den övergripande diskussionen kring ett fördjupat medborgarskap.

När det kommer till urval av dagliga verksamheter har jag valt att koncentrera min studie på en jämförelse av medborgarskapet i den kommunala verksamhetsformen, genom styrdokument från en daglig verksamhet i kommunal regi, respektive en verksamhet i den tredje sektorn, genom styrdokument för ett personal- och brukarkooperativ.

Detta motiveras utifrån att den kommunala aktören är dominerande inom daglig verksamhet och genom att brukar- och personalkooperativet utgör en alternativ verksamhet, där demokratiprocessen beskrivs som kärnan i verksamheten. I omfattning är personal- och brukarkooperativet betydligt mindre än den kommunala dagliga verksamheten, med tolv platser jämfört med ca 35 personer.

Validiteten i en undersökning handlar om huruvida den undersökning man genomför verkligen kan ge svar på frågorna man ställt. Det begränsade urvalet, i form av en endast representant för respektive verksamhetsform kan utgöra en svaghet. Men med utgångspunkt i Pestoffs och Wolvéns beskrivningar av respektive sektors övergripande egenskaper (se avsnitt 1.4) är min bedömning att de två verksamheter som valts ut, väl svarar som representanter för tredje sektorn, respektive offentlig (kommunal) sektor.

Precisionen i undersökningen kallas för reliabilitetsaspekten. Reliabiliteten i undersökningen handlar om noggrannhet i undersökningens alla led, att eliminera felkällor i görligaste mån och vid textanalys är även tolkningsaspekten en reliabilitetsfaktor. Vilken tolkningsstrategi än är så måste textläsningen vara tillräckligt noggrann för det syfte man har (Bergström & Boréus 2012, s.42).

Tolkningarna som sker av texter går tydligt att följa genom diskussionen i anslutning till varje analys av nyckelcitrat, vilket möjliggör för läsaren att själv bedöma tolkningarna i diskussionen.

1.7 Material

När det gäller jämförbarhet mellan de dokument jag använt vid analysen så skiljer sig karaktären väsentligt åt mellan den kommunala och den kooperativa verksamhetsformen. Vilket är att betrakta som typiska karaktärsdrag för respektive verksamhetsform.

I personal- och brukarkooperativet är syfte, värdegrund, arbetssätt och inriktning formulerade av de medlemmar som arbetar i personal och brukarkooperativet. Texter som undersökts behandlar endast den egna verksamheten. Själva verksamhetsformen, i sig själv, beskrivs av kooperativet som det unika, där medbestämmande och demokratiska processer är det centrala i verksamheten. Detta medför en helt annan karaktär på verksamhetens styrdokument. Texterna kommer från kooperativets hemsida, från stadgar samt från en informationsbroschyr "Välkommen till Kooperativet Industrihusets Daglig verksamhet".

Vård- och omsorgsplanen 2011-2014, är den väsentliga texten som analyseras i den kommunala verksamheten. Där styrdokumentet "plan" i den undersökta kommunala

verksamheten, beskrivs som ”det mest konkreta av måldokumentet” och vidare ”Åtgärderna ska beskrivas i detalj så att de säkrar det önskade utförande och de önskade effekterna” (Kommunstyrelsen, KS.2011.91, s.3-4). Vård- och omsorgsplanen är ett styrdokument som utformats av politiker och tjänstemän i samarbete med några remissinstanser, i form av organisationer och enskilda invånare.

Vård- och omsorgsplanen gäller vidare för fyra olika verksamheter inom kommunen. Äldreomsorg, stödverksamhet (där daglig verksamhet ingår), kommunal hälso- och sjukvård samt för kostverksamheten, vilket ger formuleringar av åtgärder en form av universell karaktär, där varje formulering ska fungera oavsett verksamhet. Eftersom det är denna plan som tydliggör inriktning och ambitionsnivå för daglig verksamhet, genom beskrivna åtgärder, är det här som dimensioner av medborgarskapsbegreppen måste eftersökas. En text från kommunens hemsida under rubriken ”daglig verksamhet” har också använts.

De olika verksamhetsformerna anger därmed, genom dessa strukturella olikheter, olika ramar för vilka formuleringar som ges tillträde. Vilket därmed kan påverka vilka dimensioner av medborgarskapsbegreppen som uttrycks i textdokumenten och därmed existerar i verksamheten som en angelägen prioritering, alternativt inte uttrycks och därmed inte existerar som angelägen prioriterad fråga i verksamheten.

Ytterligare dimensioner på medborgarskapsbegreppen, identitet och deltagande, kan finnas ute i verksamheten, i så fall inte uttryckta i styrdokumentet. Dessa är av, uppenbara skäl, inte åtkomliga för den här studien. Det som analyseras här är det som anses så pass angeläget att det finns formulerat i texter, vilka anger innehåll och inriktning för respektive verksamhet.

1.8 Disposition

I avsnitt 2 behandlas först för olika synsätt inom den statsvetenskapliga medborgarskapsteorin och övergår därefter till en presentation av identitet och deltagande, i ett substantiellt medborgarskap. De medborgerliga rättigheternas, respektive mänskliga rättigheternas roll i förhållande till sociala rättigheter, avslutar

avsnittet. I avsnitt 3 sker textanalys genom diskussion av medborgarskapsbegreppen identitet och deltagande, genom några undersökningsdimensioner. Avslutningsvis redovisas studiens slutsatser.

2. Medborgarskapsbegreppet

2.1 Medborgarskapsbegreppet, en introduktion

Föreställningen om medborgarskap som rättslig status utvecklades av romarna, men hade sina rötter i det grekiska tänkandet och i grekisk praxis. Redan från början är termen förenad med exkludering, eftersom en stor del av invånarna inte hade rätt till medborgarskap. Begreppet konstruerades ursprungligen i syfte att utestänga och underordna människor (Delanty 2002, s.32).

De civila rättigheterna utvecklades under 1600-talet, i kampen för individuella rättigheterna och redan från början var lagens erkännande av alla medborgares jämlikhet, själva kärnan i medborgarskapsbegreppet (Delanty, 2002 s.38). Under 1800-talet handlade kampen för politiska rättigheter om en utvidgning av existerande rättigheter till en bredare medborgarrätt, från vuxna män till vuxna människor.

De sociala rättigheterna begränsades ursprungligen till lokalsamhällena men införlivades senare i fattigvårdslagstiftningen och den tidiga arbetarskyddslagen. Under det tidiga 1900-talet blev de sociala rättigheterna en av de centrala dimensionerna i statens ansvarsområde (ibid. s.39).

2.1.1 Den moderna medborgarskapsteorin

Den moderna medborgarskapsteorin kan diskuteras utifrån:

- rättigheter
- skyldigheter
- deltagande
- identitet

I sin tur måste dessa begrepp delas upp i formella och substantiella dimensioner. Dessa motsvarar grovt sett, uppdelningen mellan den statscentrerade och den

civilsamhälleliga traditionen i det moderna sociala och politiska tänkandet (Delanty 2002, s.30-31).

De två dominerande traditionerna, den liberala och den kommunitaristiska har, enligt Delanty, på det hela taget försummat kopplingen mellan medborgarskap och demokrati (ibid. s.69). Medan i den radikala demokratiteorin politiseras medborgarskapet *genom* demokratin (ibid. s.72). Det moderna medborgarskapsbegreppets utveckling genomgår en omsvängning från *formellt* uppburna rättigheter och skyldigheter till ett mer *substantiellt* intresse, för *deltagande* och *identitet*.

Dessutom går det att urskilja ytterligare en skiljelinje i utvecklingen av medborgarskapsbegreppet. Det är konflikten mellan medborgarskap som en strävan efter *jämlikhet* och ett erkännande av *olikheter*. Ett av de viktigaste temana i dagens medborgarskapsdebatt gäller erkännandet av *olikheter*. Oavsett om dessa handlar om gruppkillnader eller mer omfattande kulturella olikheter (ibid. s. 31).

Delanty betraktar denna skiljelinje mellan jämlikhet och olikhet som en av medborgarskapets allra största utmaningar.

2.1.2 Liberal demokrati och formellt medborgarskap

Liberalismen vilade på en föreställning om ett civilt och ett politiskt medborgarskap och i den liberala medborgarskapsföreställningen betonades de formella rättigheterna. T.H. Marshalls medborgarskapsteori innebar i huvudsak ett socialdemokratiskt alternativ till liberalismen, en slags vänsterorienterad liberalism, med en vision om ett mer fullvärdigt medborgarskap. Men vi kan konstatera att den socialdemokratiska idén har kommit att bli ännu en formell typ av medborgarskap, vilken även denna saknar den substantiella dimensionen(Delanty 2002, s.46-47).

Den liberala teorin har fokus på makronivån i samhället (ibid. s.69), och medborgarskapet reduceras här till en formalistisk relation till staten beträffande rättigheter och skyldigheter. Medborgarskapets öde har därmed varit att införlivas i antingen marknadens eller staten sfär (ibid.s.51).

En stor fråga i den nutida debatten om medborgarskap handla om att återupprätta en substantiell dimension i medborgarskapet (ibid. s.46-47).

2.1.3 Nyliberalism och medborgarskap

I den nyliberala medborgarskapsföreställningen ersätts medborgaren av konsumenten och den nyliberala uppfattningen om fri- och rättigheter handlar inte om medborgarskapets fri- och rättigheter utan om marknadens fri- och rättigheter. Här förlorar medborgarskapet sin utjämnande funktion och blir en högst privat angelägenhet (Delanty 2002, s.47).

2.1.4 De kommunitaristiska synsätten

Ett brett spektrum av utgångspunkter, som kallas kommunitaristiska, lokaliserar det civila samhället till den *samhälleliga gemenskapen*. Här betonas *deltagande* och *identitet* snarare än rättigheter och skyldigheter.

Det finns olika föreställningar om det civila samhället, men gemensamt i de kommunitaristiska teorierna är att det civila samhället mer vilar på *gemenskapen* än på *individen*. Enligt Delanty är politiseringen av medborgarskapet i de kommunitaristiska medborgarskapsteorierna ett viktigt inslag i den nutida förnyelsen av medborgarskapsbegreppet (Delanty 2002, s.52).

Tre grunddrag i den kommunitaristiska medborgarskapsteorin:

- Deltagande
- Identitet
- Kulturell partikularism, eftersom *jaget* alltid är kulturellt bestämt och inte moraliskt universellt, som i liberalismens synsätt.

I kommunitarismen är det avgörande att staten *erkänner* kulturella gemenskaper, oavsett om det gäller majoritetsgemenskaper eller minoriteter. Detta synsätt i opposition till de liberala förespråkarna för universella värden. Taylor (1994): "Medan förespråkarna för universella värden stred för olika former av icke-diskriminering som var ganska "blinda" för de sätt varpå medborgarna skiljer sig åt, så omdefinierar ofta förespråkarna för skillnader icke-diskrimineringen på ett sätt som kräver att vi lägger dessa distinktioner till grund för olikabehandling"(Delanty 2002, s.56).

Kommunitarismen tar i allmänhet inte sin utgångspunkt i ett mångkulturellt ställningstagande, utan i en *dominerande grupp*, vanligtvis en nationell sådan, som måste ge utrymme för kulturell mångfald.

Fokus i det kommunitaristiska synsättet ligger på samhällets *mikronivå*, oavsett om det handlar om konservativ eller kritisk kommunitarism, till skillnad från liberalismens makrofokus.

2.1.5 Den radikala demokratiteorin

De radikaldemokratiska medborgarskapsteorierna inriktar sig på mellannivån, till skillnad från liberalismens inriktning på makronivån, respektive kommunitarismens inriktning på mikronivån (Delanty 2002, s.69).

Man kan betrakta det radikaldemokratiska projektet som ett försök att fördjupa medborgarskapet på ett mer politiskt sätt än den kommunitaristiska traditionen förmår.

Den radikala demokratiteorin är först och främst en teori om demokrati, men dess betydelse har varit avgörande för att lyfta medborgarskapsdebatten, både i den liberala diskursen och i den kommunitaristiska. I både den vänster- och högerorienterade liberalismen gick medborgarskapet att reducera till rättigheter, oavsett om det gällde marknaden eller den sociala välfärden. I de kommunitaristiskt influerade teorierna, blir medborgarskapet ett substitut för demokrati.

Däremot, i den radikala demokratiteorin politiseras medborgarskapet *genom* demokratin, vilket gör det möjligt att tala om ett demokratiskt medborgarskap (Delanty, 2002 s. 72). Det radikaldemokratiska medborgarskapet kan se ut på flera olika sätt, men det gemensamma är ett erkännande av att medborgarskapet varken kan lokaliseras till staten eller till ett avpolitiserat civilt samhälle. Medborgarskapet måste lokaliseras till *kollektiv handling* (ibid, s.86-87).

Politiseringen griper in i *jagets sfär*. Endast i de nya sociala rörelserna har denna sfär blivit en medborgarskapsfråga. Utgångspunkten är att medborgaren inte är en autonom varelse på förhand, utan autonomi är ett projekt. I liberalismen och kommunitarismen förutsätts autonomi som en given förutsättning. Enligt radikaldemokratiska förespråkare är samhällsgemenskapen inte någon lösning på

individualismen, utan en större och mer genomgripande demokrati inom samhällets *alla* områden, från jagets sfär till statens domän är det som kan lösa demokratins problem.

Dessa radikaldemokratiska ståndpunkter diskuteras utifrån tre politiska områden:

- *Röst*, problemartikulation är lika viktigt som problemlösning.
- *Olikhet*, liberalismens universalistiska förutsättningar måste relativiseras, så att de tar hänsyn till olikheter.
- *Rättvisa*, inte som en formell rätt till lika möjligheter utan som ett faktiskt *mål*. En rättvisemodell som måste vara tillräckligt förankrad på lokala nivåer, organiserad på ett deltagande sätt som kan stärka de grupper som mest påverkas av maktutövningen (Delanty, 2002 s.87)

De sociala rörelserna mobiliserar samhället mot staten, de arbetar i den mellannivå där ambitionen är långtgående strukturella förändringar av förhållandet mellan staten och samhället. Skillnaden mellan denna form av radikaldemokratiskt deltagande medborgarskap och den medborgerliga republikanismen (som ligger närmare liberalismen) är att den senare accepterar status quo, den försöker endast uppnå en form av aktivare medborgarskap *inom* de fastlagda ramarna (Delanty 2002, s.72).

2.2 Identiteten i ett substantiellt medborgarskap

2.2.1 Identiteten i kommunitaristisk teori

Den liberala kommunitarismen ägnade sig i huvudsak åt att modifiera liberalismen genom att lyfta fram den *kulturella identiteten* och den liberala kommunitarismen markerar inledningen på *övergången från universalism till partikularism*.

Liberal kommunitaristisk teori har utgjort ett viktigt bidrag till föreställningen om medborgarskap som *deltagande i gemenskapen*. Denna teori har också bidragit till att betona *medborgarskapets identitetsproblematik* (Delanty 2002, s.54).

Den försöker att inarbeta kulturella skillnader *utifrån den dominanta gruppens fördelaktiga position*. Man kan säga att den liberala kommunitarismen under 1980-talet var ett svar på den vänsterorienterade liberalismen (Delanty 2002, s.58-60).

Den konservativa kommunitarismen, var istället ett svar på nyliberalismens uppsving. Denna form av kommunitarism framhåller familjen, religionen, traditionen, nationen och det som kallas *konsensuskulturen* (Delanty 2002, s.60). *Nationsidealet* kopplas här till det *civila samhället*, till skillnad från den gamla konservatismen som åberopade nationsidealet, men inte gjorde någon koppling till det civila samhället.

2.2.2 Identiteten i radikal teori

Ett medborgarskapsområde där feministiska teorier har fört in nya perspektiv är *identiteten*. Feminister och kulturella pluralister betraktar identiteten som *omtvistad* och därmed alltid möjlig att *omdefiniera*. I de kommunitaristiska teorierna togs *identiteten däremot för given*, den var något *färdigt* som antingen tillhörde den *privata sfären* eller som gick att reducera till en kollektiv uppfattning om det *allmännas bästa*.

Det centrala problemet kan vara att liberala och kommunitaristiska, samt medborgerligt republikanska medborgarskapsteorier förutsätter att medborgarskapet helt enkelt är ett uttryck för *redan självständiga medborgare* och som har konstruerats utifrån ett *homogent samhällsideal*. Denna utgångspunkt, en relativt homogen bakomliggande kulturell gemenskap avvisar feministiska medborgarskapsteorier, de avvisar också den typiskt liberala föreställningen om en gemensam, universell uppfattning av det allmännas bästa (Delanty 2002, s.83).

Feministiska teoretiker kritiserar andra synsätt för att inte ta tillräcklig hänsyn till det *fördiskursiva rummet*, genom att betrakta sociala aktörer som relativt autonoma krafter och försummas de mer *djupliggande maktformer* som är verksamma i *identitetsskapande* (Delanty 2002, s.82). Marion Young, en feministisk teoretiker, förkastar det liberala idealet om universalitet, som även återfinns i de medborgerligt republikanska idéerna. Detta ideal dominerar den dominerande gruppen vars värderingar därmed felaktigt görs universella, en kamouflerad strategi för att utesluta såväl *marginaliserade grupper* som kvinnor (Delanty 2002, s.83). Denna position menar att det är nödvändigt med *grupprättigheter* för att möjliggöra för dem att hävda *sin självständighet* gentemot dominerande grupper. Här står

jämlikheten inför en hård nöt att knäcka, utmaningen från olikheten. Det som ofta eftersträvas är inte jämlikhet utan *rätten att vara annorlunda*.

Young fortsätter: "Istället för ett universellt medborgarskap behöver vi ett gruppdifferentierat medborgarskap och en heterogen offentlighet. I en heterogen offentlighet erkänner och accepterar allmänheten att skillnaderna inte går att reducera, och med detta menar jag att individer med ett perspektiv och en historia aldrig helt kan förstå och ta till sig synpunkterna hos dem som har ett annat gruppbaserat perspektiv och en annan historia (Delanty 2002, s.84 (Young 1989, s.258)).

I den liberala teorin är den privata sfären avpolitiserad. Där finns en skarp uppdelning mellan en politisk offentlig sfär och en privat icke-politisk sfär. Denna uppdelning har utmanats av feministiska teoretiker. "Det privata är politiskt" är en slogan som fångar idén att den privata sfären inbegriper maktrelationer som djupgående politiska sådana. Ett fördjupat medborgarskap innebär att vi inte kan ha en skarp uppdelning mellan vår *identitet* som människa å ena sidan och medborgarskapet å den andra (Faulks 2000, s. 124).

På motsvarande sätt som i kvinnors kamp för erkännande, har sexuella minoriteter och andra, tidigare exkluderade grupper, oundvikligen problematiserat denna offentliga/privata uppdelning. Exempelvis i de homosexuellas kamp, där första steget var att få homosexualiteten avkriminaliserad och därefter att kämpa för jämlikhet med de heterosexuella. Detta är ett bra exempel på områden som traditionellt sätt varit privata moraliska frågor, vilka kommit in i det offentliga rummet (Faulks 2000, s.125).

Den radikala politiken är således en politik som gäller *identitet*, där det *demokratiska deltagandet och identiteten hänger samman*. En politik som handlar om att öka samhällets möjlighet till *kommunikation och dialog*. Där teoretiker hävdar att politiken måste grunda sig på ett bredare engagemang i att integrera marginaliserade grupper i samhället, nyckelteman är solidaritet och olikhet (Delanty 2002, s.85).

2.2.3 Identiteten i ett holistiskt synsätt

Till skillnad från den feministiska teoretikern Marion Young., förespråkar Keith Faulks inte ett gruppdifferentierat medborgarskap Han utgår istället från liberalismens underbyggnad av individuella rättigheterna och jämlikhet, där medborgarskapet utifrån dessa värden skall utvecklas och fördjupas (Faulks 2000, s.130).

Faulks menar att det är endast genom att erkänna individerna som *självstyrande aktörer, kapabla för självbestämmande*, som ett aktivt medborgarskap blir möjligt (ibid. s.111). Ett område som skulle kunna fördjupa medborgarskapet är också framfört av Ken Plummer (1999) genom den användbara frasen "intimate citizenship", vilken refererar till medborgarskapsaspekten mellanmänskliga relationer (Faulks 2000, s.124). Politiska reformer för ett fördjupat medborgarskap måste också syfta till att öka medvetenheten kring *individualitetens relationsnatur* (ibid. s.108).

John Hoffmans (1995) idéer har varit banbrytande i diskussionen kring ett fördjupat medborgarskap, eftersom han har gjort den nödvändiga länken mellan staten och mänskliga relationer generellt. Användning av våld är relationell i sin effekt eftersom det avhumaniserar såväl förövaren som offret. Spänningar mellan det som är offentligt respektive privat är ofrånkomligt men det avgörande är, enligt Hoffman, att dessa spänningar löses demokratiskt och inte med våld (ibid. s.127).

Ett renodlat formellt uttryck av rättigheter leder oss lätt in i en abstrakt logik av instrumentalism, vilken inte ser någon koppling mellan våra rättigheter och skyldigheter gentemot andra. Traditionella synsätt på sociala rättigheter har misslyckats med att säkra individuell autonomi (ibid. s.130). Utmaningen som "intimate citizenship" presenterar är att kombinera ett stärkande av traditionella uttryck för rättigheter och skyldigheter i formella termer med en känsla av medkänsla och åtagande vilket formerar alla typer av relationer, både den offentliga och den privata världen (ibid.).

2.3 Deltagande i ett substantiellt medborgarskap

2.3.1 Deltagande i den medborgerliga republikanismen

Den medborgerliga republikanismen är den äldsta formen av kommunitaristisk tradition, den associeras ofta med teorin om *deltagardemokrati* och det som senare kom att bli teorin om det civila samhället.

Här ligger betoningen på *civila band*, snarare än på marknaden eller staten, som i det liberala tänkandet, eller på moraliska gemenskaper som i de kommunitaristiska huvudriktningarna (Delanty 2002, s.62).

I den medborgerliga republikanismen har *deltagandet* den position som identiteten har hos den liberala kommunitarianismen. Fokus ligger på *deltagande* och identiteten spelar här en relativt liten roll. Betoningen handlar om engagemanget i att uppnå ett gemensamt mål, mer än om identitet eller lojalitet med ett abstrakt ideal, som i den liberala respektive konservativa kommunitarianismen (ibid. s.69).

2.3.2 Deltagande demokrati i radikal politisk teori

Under det civila samhällets renässans växte nya sociala rörelser fram under 1970- och 80-talet, såsom fredsrörelsen, feminismen, miljörörelsen och antitotalitära rörelser i Central- och Östeuropa.

Dessa nya sociala rörelser definieras som motsatsen till de gamla sociala rörelserna, vilka baserade sig på klass och var en produkt av industrisamhället och dess manliga arbetsstyrka. De äldre rörelserna grundade sig på en striktare åtskillnad mellan ledare och medlemmar och de var närbesläktade med de politiska partierna på vänsterkanten. De äldre rörelsernas primära mål var social rättvisa och inte demokratisering av samhället eller förändring av de sociala relationerna (Delanty 2002 s.74). De nya rörelserna ifrågasatte också den äldre utgångspunkten att naturen var en resurs som samhället kunde plundra utan förbehåll.

En av konsekvenserna av den radikala demokratin är omsvängningen från en samförståndsmodell, till *oenighet*. Ju mer *heterogent medborgarskapet* blir genom att allt fler grupper deltar. Desto fler meningsskiljaktigheter kommer att dyka upp i det civila samhället. Det går inte längre att appellera till en underliggande konsensus, såsom exempelvis i liberalismens gemensamma grunduppfattning om

det goda, eller som i kommunitaristiska teorier, att återknyta till någon form av samhällsgemenskap som sammanhållande utgångspunkt. Den radikala demokratin grundar sig på en bestämd form av deltagande demokrati, vilken antingen kallas *gräsrotsdemokrati* eller *direkt demokrati*.

Istället för att upprätthålla separationen mellan stat och samhälle genom att inskränka medborgarskapet till medlemskap i det senare, försöker den radikala demokratin upphäva distinktionen genom att radikalt stärka "*empowering*" *medborgarskapet* som *demokratiskt deltagande* (Delanty 2002, s.73).

Alltför stor del av den konventionella medborgarskapsdebatten har, enligt den radikala demokrati rörelsen, baserats på antagandet att medborgarna är färdigformade individer som klarar av att uttrycka sina intressen i den offentliga sfären (Delanty 2002, s. 85).

Ett problem som feminister har betonat, är att många grupper i samhället inte har tillgång till de *kommunikationsvägar* som är nödvändiga för att kunna delta i samhället. På detta vis är *lika möjligheter i sig* ett intresse, inte enbart ett medel att uppnå sina intressen (Delanty 2002, s.86). Den radikala demokrati rörelsen har bidragit till det kosmopolitiska medborgarskapet genom synpunkten att medborgarskapet är något mer än ett statslett projekt.

Medborgarskapet är ett uttryck för *kommunikationsnätverk* vilka överskrider nationens gränser och sammanbinder olika skärningspunkter i heterogena civila samhällen och sociala rörelser. Dock har det kosmopolitiska medborgarskapet ofta haft en närmare koppling till liberala föreställningar om det internationella systemet, än till radikaldemokratis intressen (Delanty 2002, s.88). Den radikala demokrati rörelsen har varit viktig för att stärka medborgarskapets position och den har kompletterat den republikanska traditionen.

Den omformade det västeuropeiska politiska landskapet under 1960, 1970- och 1980-talet men har inte klarat av att hålla ställningarna under 1990-talet. Men som Delanty påpekar, en social rörelse kan inte vara "ny" i mer än tre decennier. Det är inte en pessimistisk bild som föreligger för de radikaldemokratiska rörelserna, utan

de har haft ett starkt inflytande och har en föränderlig karaktär, vilken utgör en realitet och en potential även i framtidens medborgarskap.

2.3.3 Deltagande i ett fördjupat medborgarskap

Politiska reformer som syftar till ett fördjupat medborgarskap måste se till att förbättra möjligheterna för medborgare att utöva sina rättigheter och skyldigheter genom att arbeta för en deltagareetik.

Faulks menar att det är endast genom ett aktivt utövande av medborgarskapet som den falska motsättningen mellan rättigheter och skyldigheter kan upplösas. Ett av skälen för medborgarskyldigheter är att stärka banden mellan individer och därmed neutralisera de atomiska tendenserna i liberalismen. I liberala samhällen av idag, är möjlighetsstrukturerna, för utövande av medborgarskap, uppenbart misslyckade (Faulks 2000, s.108).

Förbindelse mellan medborgare i former av ömsesidiga rättigheter och skyldigheter underbygger, enligt Faulks, samhället på minst två sätt:

1. De bygger en solidaritet mellan ett samhälles medlemmar.
2. Ett utövande av medborgarskap är *en lärandets process*. Individer lär sig politikens arbetsformer genom att praktisera dessa. Detta innebär att erkänna den nära relationen mellan medborgarskap och demokrati (Faulks 2000, s. 110-111).

Med anledning av problemen i den liberala demokratin med medborgare som inte utövar sina politiska rättigheter, måste vi utveckla och experimentera med nya former för deltagandet och vi måste se till att inhysa de olika rösterna i samhället, med strävan att vara så inkluderande som möjligt (Faulks 2000, s.112).

2.4 Medborgerliga rättigheter

Moderniteten var rättigheternas tidsålder. Lösningen som moderniteten fann på problem som social integration var legitimitet genom formella lagar och ett demokratiskt statskick. De medborgerliga rättigheterna baserar sig på en politisk och rättslig förståelse av individen, dessa är specifika för varje statsgemenskap (Delanty 2002, s.119).

Att argumentera för att sociala rättigheter är beroende av resurser är förstås riktigt. Men detta förhållande gäller för alla rättigheter. Det är bara om vi accepterar den abstrakta logiken i liberalismen, vilken privilegierar och naturaliserar de rättigheter som understödjer marknadsrelationer, som vi kan argumentera för att de sociala rättigheterna skulle vara av en annan natur än de övriga rättigheterna i medborgarskapet (Faulks 2000, s.118). En omorganisering av samhällets prioritering som baseras på ett politiskt medborgarskap, snarare än på marknadskriterier kan även leda till ett mer ekologisk och sundare förvaltning av ekonomin (ibid. s.120). Den verkliga frågan handlar om hur mycket vi värderar medborgarskapet. Är vi beredda att offra våra rättigheter och skyldigheter för begränsade ekonomiska kriterier? (ibid. s.123)

2.5 Mänskliga rättigheter

De mänskliga rättigheterna baserar sig på en moralisk och rättslig föreställning om individen, vilka åtnjuts i kraft av att vara människa. De mänskliga rättigheterna, tidigare med status som förpolitisk privatim, överskuggar de medborgerliga rättigheterna och omgestaltar den demokratiska politiken(Delanty 2002, s.118).

Enligt Delanty finns det all anledning att tro att de mänskliga rättigheterna utgör en diskurs som är i stånd att utmana den nationella suveräniteten. Idag finns möjlighet för de mänskliga rättighetssystemen att ingripa i andra staters angelägenheter, diskursen inskränker sig därmed inte längre endast till den internationella rätten, vilket var fallet tidigare.

Diskursen om de mänskliga rättigheterna har trängt in i de nationella rättssystemen till följd av den rättsliga pluralismen, på så sätt att den överlappar och genomtränger lagsystemen (ibid. s.135). De mänskliga rättigheterna är ett av de bästa exemplen på en normativ global kultur.

Sammanlänkningen av rätten till jämlikhet och rätten till olikhet är en av de centrala utmaningarna som de mångkulturella samhällena står inför (ibid. s.118). Enligt Delanty pekar den nuvarande situationen mot en differentierad universalism och därmed även på slutet för den stora narrationen om en universell mänsklighet(ibid. s.135).

Jämlikheten måste förenas med ett *erkännande av olikheter* där de mänskliga rättigheterna inte är produkten av någon försocial mänsklig innersta natur, utan ett *konstruktivistiskt projekt* som måste åstadkommas, snarare än upptäckas. Det pågår också en tilltagande diskussion kring vad som är en mänsklig rättighet, liksom vad som utgör brott mot mänskligheten. Vare sig det ena eller andra låter sig definieras i absoluta termer (ibid. s.136).

3. Medborgarskap i kooperativ och kommunal daglig verksamhet

3.1 Problematisering av identitet och deltagande

Medvetenhet kring identitetsprocesser och ändamålsenliga former för inflytande och deltagande, anpassade efter individuella förutsättningar, är nödvändiga för att möjliggöra tillträde till medborgarskapet för personer med utvecklingsstörning.

Dels utifrån konsekvenser av en eller flera funktionsnedsättningar, dels som en konsekvens av den roll historien och okunskap fortfarande spelar, i omgivande samhällsmedborgares attityder och bemötande. Feministiska teoretiker hävdar betydelsen av de djupliggande maktfaktorer som detta fördiskursiva rum består av. De menar att det är vanligt att andra medborgarskapsteoretiker försummar betydelsen av dessa maktfaktorer. Maktfaktorer som är verksamma i identitetsskapandet (Delanty 2002, s.82).

Bradleymodellen som presenteras i avsnitt 1.2.1, är en illustration av det fördiskursiva rummet för personer med funktionsnedsättningar, där det blir mycket tydligt hur identitetsskapande över tid, haft helt skilda förutsättningar. Från obefintliga möjligheter att uppnå självständighet och delaktighet i samhällslivet, i ett rum av kränkningar. Till ett livsrum där utrymme kan finnas för självständighet och full delaktighet i samhällslivet, givet att vissa förutsättningar för identitetsprocess och deltagande uppfylls.

Problematiseringen av identitet och deltagande gäller för den aktuella medborgarskapsdiskussionen generellt och bidrar här till en fördjupad förståelse för målgruppens förutsättningar för ett medborgarskap. Det moderna

medborgarskapsbegreppets utveckling genomgår en omsvängning från formella rättigheter och skyldigheter, till ett mer substantiellt intresse, för identitet och deltagande (Delanty 2002, s.31). Problemen i den liberala demokratin med medborgare som inte utövar sina politiska rättigheter gör att vi måste utveckla och experimentera med nya former för deltagandet (Faulks 2000, s.112).

3.2 Analys av medborgarskapsbegreppet, identitet

3.2.1 Identitet och inflytande

Kooperativ dv: "Det unika med vår verksamhet är i första hand verksamhetsformen, personal- och brukarkooperativ, där alla som arbetar i kooperativet får vara medlemmar. Detta ger de utvecklingsstörda själva, med eller utan stöd av exempelvis god man, en unik möjlighet till inflytande." (hemsida, rubrik: Grundsyn)

Kommunal dv: "Den enskilde ska ha inflytande över hur stöd, vård eller omsorg utformas, och insatserna ska utgå från den enskildes resurser och förmågor."

"I Gnesta kommun äger den enskilde sin vardag, är delaktig och har inflytande"
(Vård- och omsorgsplan 2011-2014, s.5-6)

Diskussion: Det traditionella synsättet för sociala rättigheter har misslyckats med att säkra individuell autonomi och vi måste utveckla och experimentera med nya former för deltagandet. (Faulks 2000, s.112 & s.130). Personal- och brukarkooperativet utgör en ny form av deltagande, där det i texten anges att varje medlem är med och beslutar och därigenom får en unik möjlighet till inflytande. Ett tydligt, konkret och överblickbart inflytande, vilket både gäller den egna delen i verksamheten liksom det gäller själva verksamhetens innehåll och inriktning. Dessa egenskaper för inflytandet, är speciellt värdefullt för målgruppen, då abstraktioner, komplicerade och ööverblickbara företeelser är svåra att förstå och hantera för personer med utvecklingsstörning. Det begripliga ger förutsättningar för ett aktivt deltagande och därmed ett reellt inflytande, det som ter sig obegripligt leder oundvikligen till passivitet.

I vård- och omsorgsplanen, anges att den enskilde äger sin vardag, är delaktig och ska ha inflytande över hur stöd, vård eller omsorg utformas. Det finns inget ytterligare preciserat i planen kring inflytandes uttryck eller former för målgruppen,

vilket öppnar upp för kritik från exempelvis kommunitaristiska teoretiker. Dessa vänder sig emot förespråkare för universella värden som stred för olika former av icke-diskriminering som var ganska "blinda" för hur medborgarna skiljer sig åt. Istället omdefinierar ofta förespråkarna för skillnader icke-diskrimineringen på ett sätt som kräver att vi lägger dessa distinktioner till grund för olikabehandling (Delanty 2002, s.56). En sådan kritik belyser problematiken med att en vård- och omsorgsplan som behandlar olika verksamheter, per automatik söker efter universella värden som kan gälla, oavsett verksamhet. När vi problematiserar medborgarskapsbegreppen identitet och deltagande, förefaller detta vara till nackdel för målgruppen, eftersom deras specifika förutsättningar och behov inte anges i det styrdokument som anger den politiska viljan och dess prioriteringar.

3.2.2 Identitet och mellanmännsliga relationer

Kooperativ dv: "I en trygg och kommunikativ miljö skapar vi förutsättningar för personlig utveckling, genom medbestämmande, delaktighet och meningsfullhet. Värdegrunden är ett levande dokument som är en del av det systematiska kvalitetsarbetet." (Broschyr: "Välkommen till Kooperativet Industrihusets Daglig verksamhet" avsnitt: Värdegrund)

Kommunal dv: "Varje människa som får råd, stöd, omsorg eller vård ska bemötas med respekt, känna sig sedd och lyssnad till." (Vård- och omsorgsplan 2011-2014, s. 4)

"Verksamheten och dess insatser ska medverka till att öka möjligheterna till ett innehållsrikt, tryggt och värdigt liv i gemenskap med andra, "en god livskvalitet" (ibid. s.7).

Diskussion: Synsättet i värdegrunden för kooperativet har en tydlig betoning av identitetsprocessen och de mellanmännsliga förutsättningar som krävs för personlig utveckling. Såsom exempelvis trygghet, kommunikation och meningsfullhet. I den kommunala formuleringen ligger fokus i det inledande citatet på personalens förhållningssätt gentemot personer som har behov av någon insats. I det andra citatet betonas gemenskapen med andra som en av delaspekterna för god

livskvalitet. Ken Plummer har framfört begreppet "intimate citizenship" vilken refererar till en dimension av medborgarskapet, de mellanmänskliga relationerna. Han menar att politiska reformer för att fördjupa medborgarskap också måste syfta till att öka medvetenheten kring individualitetens relationsnatur (Faulks, 2000, s.108).

3.2.3 Deltagandets betydelse för identiteten

Kooperativ dv: "I en trygg och kommunikativ miljö skapar vi förutsättningar för personlig utveckling, genom medbestämmande, delaktighet och meningsfullhet." (Broschyr: "Välkommen till Kooperativet Industrihusets Daglig verksamhet" avsnitt: Värdegrund)

"Välkommen till en verksamhet som bygger på medbestämmande och demokratiska processer." (ibid. avsnitt: Välkommen)

"Genom ökat brukarinflytande vill vi skapa de bästa förutsättningarna för att individen ska utvecklas till en så självständig, harmonisk och målmedveten människa som möjligt." (hemsida, rubrik: Grundsyn)

Kommunal dv:

"I Gnesta kommun äger den enskilde sin vardag, är delaktig och har inflytande".

"I Gnesta kommun planeras och utförs insatser i samverkan med den enskilde, som också avgör om anhörig och/eller närstående ska närvara"

"I Gnesta kommun ges möjligheter till ett aktivt vardagsliv med en meningsfull sysselsättning." (Vård- och omsorgsplanen 2011-2014, s.6)

Diskussion: Deltagandeaspektens betydelse för identiteten tydliggörs hos kooperativet genom preciseringen ovan av att den personliga utvecklingen sker genom: "medbestämmande, delaktighet och meningsfullhet". Samt genom det nedre citatet som betonar att ökat brukarinflytande skapar de bästa förutsättningarna för individens självständighetsutveckling, för hennes möjligheter att vara harmonisk och bli målmedveten. Ett stärkande av den enskilde personen i

samspel med andra, samt ett stärkande av den enskilde personen i förhållande till omgivande samhälle, genom att tillsammans driva en verksamhet.

Den radikala politiken är en politik som gäller identitet, där det demokratiska deltagandet och identiteten hänger samman. Faulks menar att det är endast genom att erkänna individerna som självstyrande aktörer, kapabla för självbestämmande, som ett aktivt medborgarskap blir möjligt (Faulks 2000, s.111).

I Vård- och omsorgsplanen för den kommunala dagliga verksamheten handlar delaktighet och inflytande om samverkan kring den egna insatsen. Inte om, som i fallet med den kooperativa verksamheten, betydelsen i sig själv, att delta i en demokratisk process med reellt inflytande över verksamhetens innehåll och inriktning, som ett sätt att stärka identiteten hos en politiskt marginaliserad grupp.

3.2.4 Identitet och olikhet på individnivå och gruppnivå

Kooperativ dv: "Allting sker utifrån individuell planering och var och en medverkar i arbetet efter sin förmåga" (hemsida, rubrik: Grundsyn).

Kommunal dv:

"En värdig vård och omsorg präglas av att den enskilde får vara den unika person han/hon är och ges möjlighet att kunna leva som andra människor." (Vård- och omsorgsplan 2011-2014, s.5)

"..och insatserna ska utgå från den enskildes resurser och förmågor."(Ibid.)

"Innehållet i sysselsättningen/arbetet ska vara meningsfull och individanpassad." (gnesta.se /daglig verksamhet)

Diskussion: Citaten uttrycker insikt och respekt av olikhet på individnivå. Men texterna skiljer sig åt i perspektiv. I kooperativets formulering "*var och en* medverkar efter sin förmåga" uttrycks person "*var och en*" som subjekt. I den kommunala formuleringen blir själva verksamheten istället styrande, där *innehållet* ska vara meningsfullt och *anpassat till* individen. I dagens medborgarskapsdebatt står jämlikheten inför en hård nöt att knäcka. Det som ofta eftersträvas är inte jämlikhet utan rätten att vara annorlunda. Ett erkännande av olikheter, både gruppkillnader

eller mer omfattande kulturella olikheter. Men en diskussion om vad en specifik grupp, exempelvis personer med utvecklingsstörning, kan behöva för specifika förutsättningar för att få tillträde till medborgarskapet, bottnar grundläggande i varje persons individuella förutsättningar.

Personal- och brukarkooperativet har genom sin organisationsform byggt in ett inkluderande och solidariskt synsätt på olikhet, där är det medlemmarna själva, utifrån vars och ens förutsättningar och behov, som formar verksamhetens innehåll och inriktning. De har själva makten att bestämma hur de vill hantera olikheten.

I den kommunala verksamhetsformen sker en verksamhetsstyrning, uppifrån politikernivå och ned genom tjänstemannanivåer och där är vård- och omsorgsplanen utformad för att täcka in flera verksamheter. Ett problem som byggs in i detta är en tröghet när det gäller begreppsanvändning, vilken kan knytas till en diskussion om olikhet, genom hur begrepp representerar olika synsätt på denna olikhet över tid. Som vi kan se i Bradleymodellen, avsnitt 1.2.1, tillhör begreppet omsorg en förgången tid. Som svar på frågan: "Vad består service av?" är svaret för institutionsfasen "vård", i avvecklingsfasen "vård- program- *omsorg*", och svaret på frågan i dag, när vi befinner oss i medborgarfasen är "stöd". Själva verksamheten, ligger i fas med begreppsanvändningen, genom benämningen "stödverksamhet", där daglig verksamhet ingår. Men begreppsanvändningen blir inkonsekvent, eftersom stödverksamheten ingår i "Vård- och omsorgsplanen", det ger ett ambivalent intryck. Det handlar inte om begreppet i sig, utan om det synsätt som följer med ett specifikt begrepp i ett specifikt sammanhang.

Man kan även ifrågasätta plantillhörighet, utifrån ett utifrån de historiska faserna och medborgarskapsperspektivet. Ska medborgare som inte är sjuka, inte är i behov av vård, utan är i behov av stöd ingå i en vård- och omsorgsplan? Precisering behövs av olika gruppers specifika behov, av olikhet, för att äga tillträde medborgarskapet och därmed få möjlighet att delta fullt ut i samhällslivet. För personer med utvecklingsstörning kan en kartläggning, motsvarande Ôie Umb Carlssons, se vidare avsnitt 1.2.2, användas för att lyfta frågan om avgörande teman för upplevelse av livskvalitet och välbefinnande, från individuell nivå till gruppnivå.

Den feministiska teoretikern Marion Young framför ett gruppdifferentierat medborgarskap, istället ett universellt. Många grupper är dock missgynnade och genom att placera in varje grupp i rättsliga kategorier, riskerar man att låsa fast dem i givna konstruktioner. Detta är ett dilemma för feminister och andra medborgarskapsteoretiker som intresserar sig för missgynnade grupper. Många teoretiker förordar istället, som lösning på dilemmat med rättigheternas natur, det Ruth Lister kallat "differentierad universalism". Lister säger: "Engagemanget för olikhet kräver en icke-essentialistisk föreställning om det politiska subjektet som bestående av många olika, flytande identiteter som återspeglar den mångfaldiga differentieringen i grupper"(Delanty 2002, s.84-85).

3.2.5 Identitet och politisering av jagets sfär

Kooperativ dv: "Föreningen ska skapa möjligheter till individuell utveckling och främja ett rikare liv. Föreningen ska aktivt arbeta för att främja medlemmarnas fysiska och psykiska hälsa." (2§ i stadgarna för "Kooperativet industrihuset i Roslagen ek.för.")

"Genom ökat brukarinflytande vill vi skapa de bästa förutsättningarna för att individen ska utvecklas till en så självständig, harmonisk och målmedveten människa som möjligt."(hemsida, rubrik Grundsyn)

Kommunal dv: "I Gnesta kommun ska varje människa bemötas utifrån sina unika förutsättningar."(Vård- och omsorgsplanen 2011-2014, s.5)

"Verksamheten och dess insatser ska medverka till att öka möjligheterna till ett innehållsrikt, tryggt och värdigt liv i gemenskap med andra; "en god livskvalitet".(ibid. s.7)

Diskussion: Citaten från bägge verksamhetsformerna formulerar helhetssynen på människan ovan, vilket för in oss i en medborgarskapsdiskussion kring den privata sfären och dess politiska potential. "Det privata är politiskt" är en slogan som fångar idén att den privata sfären inbegriper maktrelationer som är djupgående politiska sådana. Ett fördjupat medborgarskap innebär att vi inte kan ha en skarp indelning mellan vår *identitet* som människa, å ena sidan och medborgarskapet å den andra.

På motsvarande sätt som i kvinnors kamp för erkännande, har sexuella minoriteter och andra tidigare exkluderade grupper, oundvikligen problematiserat denna offentliga/privata uppdelning (Faulks 2000, s.125). För personer som har en utvecklingsstörning, vilken gör att abstrakta företeelser är svåråtkomliga, blir det konkreta, det *jag* upplever starkt och påtagligt, ofta den verklighet som dominerar tankarna. Här finns därmed vanligtvis inte någon skarp indelning mellan identiteten privat och identiteten i andra sammanhang, när det som är väsentligt i personens liv kommer till uttryck. Därmed förefaller, även utifrån den specifika funktionsnedsättningen, ett inkluderande av den privata sfären som det naturliga, en möjliggörare för tillträde till medborgarskapet.

Öie Umb Carlsson pekar på detta i sin studie, där "att bli sedd som vuxen" nämns först bland de fyra teman som Carlsson fått fram i sin studie, där ett 60-tal personer med utvecklingsstörning deltog, se vidare avsnitt 1.2.2. Alla de fyra temana som framkom i hennes studie kan hänföras till jagets sfär och måste politiseras för att möjliggöra ett medborgarskap för personer med utvecklingsstörning.

3.2.6 Identitet, solidaritet och rättvisa

Kooperativ dv: "§2 Föreningens uppgift är att se till att medlemmarnas ekonomiska intressen genom att ge medlemmar, med intellektuella och neuropsykiatriska funktionshinder arbete/sysselsättning och undervisning/utbildning som bygger på engagemang, delaktighet och medbestämmande. Detta ska ske i en pedagogisk verksamhet där handledarna ska vara väl insatta i metoder och arbets sätt som används. Föreningen ska skapa möjligheter för individuell utveckling och främja ett rikare liv. Föreningen ska aktivt arbeta för att främja medlemmarnas fysiska och psykiska hälsa"(Stadgar "Kooperativet i Roslagen ek.för.").

Kommunal dv: "En visionär vård och omsorg, håller sig uppdaterad om vad som sker i omvärlden, tar till vara idéer och synpunkter från den enskilde, förnyar rutiner och metoder samt uppmuntrar till kreativitet. En visionär vård och omsorg strävar efter att ständigt bli bättre genom att våga se och lära av sina misstag."(Vård- och omsorgsplanen 2011-2014, s.5)

”En välfungerande vård och omsorg är förebyggande, lättillgänglig och flexibel. Den ges av engagerad, kunnig och trygg personal som inger förtroende.”(ibid.)

Diskussion: Solidaritetstanken framträder här i kooperativet, genom de uppgifter som föreningen har som åtagande gentemot sina medlemmar. I statsvetaren Pestoffs modell är huvudvärdet för den tredje sektorn, *broderskap* och i sociologen Wolvéns liknande modell är målet för sektorn ”Gemeinschaft” *solidaritet och gemenskap*. Dessa målvärden gäller som karaktär för kooperativets syfte, genom § 2. Solidaritetsdimensionen är också mycket viktig. Det handlar om att skapa stödjande band mellan olika grupper, så att de kan förverkliga sina olika mål. Solidaritet och olikhet måste kompletteras med en tredje dimension: dialog – engagemang (Delanty 2002, s.85). Engagemangets betydelse finns uttryckt ovan genom § 2 i kooperativets stadgar.

I Pestoffs modell är huvudvärdet för statlig (här kommunal) sektor, *rättvisa* och ett anknutet värde är *allmänt tillhandahållande*. I Wolvéns modell är målet för samma sektor, *socialisation (av normer, värderingar) och tillväxt*. Ett rättvist allmänt tillhandahållande motsvarar *broderskap, solidaritet och gemenskap* som väsentliga värden för tredje sektorn (kooperativet). Egenskaper av betydelse i det allmänna tillhandahållande kan vara lättillgänglighet, flexibilitet, kunnig personal och även här uttrycks engagemangets betydelse som vi kan se ovan.

3.3 Analys av medborgarskapsbegreppet, deltagande

3.3 1 Medborgarskapet som kollektiv handling

Kooperativ dv: ”Det unika med vår verksamhet är i första hand verksamhetsformen, personal- och brukarkooperativ, där alla som arbetar får vara medlemmar. Detta ger de utvecklingsstörda själva, med eller utan stöd av exempelvis god man, en unik möjlighet till inflytande. Ur ett pedagogiskt perspektiv är det i sig en effektiv väg till personlig utveckling.” (hemsida, rubrik: Grundsyn)

”Arbetsdagen börjar med en grundlig genomgång av vad som ska ske under dagen och morgondagen i respektive grupp. Varje grupp har arbetsplatsträff en gång i veckan. Då tar man upp hur det är i den lilla gruppen och om det är något som ska tas upp vid stormötet som vi har varje onsdag. På stormötet behandlas sådant som

har med den övergripande verksamheten att göra, till exempel förslag på arbetsuppgifter, studiebesök, biobesök och så vidare.” (hemsida, rubrik: Arbetssätt)

Diskussion: Det radikaldemokratiska medborgarskapet kan se ut på flera olika sätt, men det gemensamma är ett erkännande av att medborgarskapet varken kan lokaliseras till staten eller till ett avpolitiserat samhälle. Medborgarskapet lokaliseras till kollektiv handling. Där den kollektiva handlingen, i sig i det här fallet, innebär en maktförskjutning, till förmån för medlemmarna i kooperativet, både för personer med utvecklingsstörning och för anställd personal, när det gäller verksamhetens inriktning och målsättning. De nya sociala rörelserna har som målsättning att demokratisera samhället och förändra de sociala relationerna. Istället för att upprätthålla separationen mellan stat och samhälle, genom att inskränka medborgarskapet till det senare, försöker den radikala demokratin upphäva distinktionen genom att radikalt stärka ”empowering” medborgarskapet som demokratiskt deltagande, vilket kooperativet beskriver genom sin grundsyn.

3.3.2 Deltagande, en medborgarskapets lärandeprocess

Kooperativ dv: ”Välkommen till en verksamhet som bygger på medbestämmande och demokratiska processer.” (Broschyr: ”Välkommen till Kooperativet Industrihusets Daglig verksamhet” avsnitt: Värdegrund)

”Det unika med vår verksamhet är i första hand verksamhetsformen, personal- och brukarkooperativ, där alla som arbetar får vara medlemmar. Detta ger de utvecklingsstörda själva, med eller utan stöd av exempelvis god man, en unik möjlighet till inflytande. Ur ett pedagogiskt perspektiv är det i sig en effektiv väg till personlig utveckling.”(hemsida, rubrik Grundsyn)

Kooperativet Industrihuset bildades i november 1996 och verksamheten startades upp i sin nuvarande form i oktober 1997. Fram till dess hade verksamheten drivits i kommunal regi. ”Alla medverkande kände vid starten ett stort behov av en grundläggande förändring, vi ville fortsätta att utvecklas, både individuellt och i grupp och både arbetsledare och arbetstagare ville få mer att säga till om när det gällde verksamhetens utformning.” (hemsida, rubrik: Historik)

Diskussion: Det kooperativa personal- och brukarkooperativet motsvarar de nya sociala rörelserna, eftersom målet för de nya sociala rörelserna var demokratisering av samhället eller förändring av de sociala relationerna (Delanty 2002, s.74), där jag uppfattar att bägge dessa målsättningar gäller för personal- och brukarkooperativet. Enligt Faulks är ett utövande av medborgarskap en lärandets process. Individer lär sig politikens arbetsformer genom att praktisera dessa. Detta innebär att erkänna den nära relationen mellan medborgarskap och demokrati (Faulks 2000, s.110-111). Kooperativet betonar den pedagogiska betydelsen i praktiserandet av dess demokratiska processer.

3.3.3 Deltagande och rättvisa

Kooperativ dv: "Det unika med vår verksamhet är i första hand verksamhetsformen, personal- och brukarkooperativ, där alla som arbetar i kooperativet får vara medlemmar." (hemsida, avsnitt: Grundsyn)

"Genom ökat brukarinflytande vill vi skapa de bästa förutsättningarna för att individen ska utvecklas till en så självständig, harmonisk och målmedveten människa som möjligt." (hemsida, rubrik Grundsyn)

Kommunal dv: "I Gnesta kommun äger den enskilde sin vardag, är delaktig och har inflytande."(Vård- och omsorgsplan 2011-2014, s.6)

"En visionär vård och omsorg håller sig uppdaterad om vad som sker i omvärlden, tar till vara idéer och synpunkter från den enskilde, förnyar rutiner och metoder samt uppmuntrar till kreativitet. En visionär vård och omsorg strävar efter att ständigt bli bättre genom att våga se och lära av sina misstag."(ibid. s.5)

Diskussion:

Utifrån radikaldemokratisk teoribildning diskuteras rättvisa, inte som en formell rätt till lika möjligheter utan som ett faktiskt mål. En rättvisemodell som måste vara tillräckligt förankrad på lokala nivåer, organiserad på ett deltagande sätt som kan stärka de grupper som mest påverkas av maktutövningen (Delanty 2002, s.87). Kooperativets verksamhetsform utgör en sådan rättvisemodell, där medlemmarna styr verksamheten gemensamt. Den är organiserad utifrån medlemmarnas behov

och önskemål, där deltagandet i och styrandet av verksamheten, i sig själv, blir ett medel för stärkande av medlemmarna.

I vård- och omsorgsplanen för den kommunala verksamheten ges inte uttryck för deltagandets betydelse i styrning av verksamhet, här daglig verksamhet. Delaktighet och inflytande handlar om den egna insatsen. Verksamheten uppmuntrar till idéer och synpunkter från den enskilde och till kreativitet och verksamheten strävar hela tiden efter att bli bättre. Som vi sett tidigare så gäller *rättvisa* som huvudvärde för statlig (här kommunal) sektor i Pestoffs modell, med anknutet värde *allmänt tillhandahållande*. Rättvisa i förhållande till medborgarnas tillgång till verksamhetens insatser och rättvisa i fördelning av dess resurser. Allmänt tillhandahållande handlar om verksamhetens skyldighet att ta emot alla personer som har rätt till insats och kontrollfunktionen för verksamheten består av politiskt ansvar med en tillhörande hierarkisk beslutsstruktur.

3.4 Slutsatser

Mötet mellan dessa två aktörer inom daglig verksamhet, genom en diskussion med utgångspunkt i delar av medborgarskapsteorin, kom i studien att visa sig vara både intressant och belysande. De delar av medborgarskapsdiskussionen som behandlar det substantiella och fördjupade medborgarskapet, vilket problematiserar identitet och deltagande, innehåller dimensioner som tydliggör avgränsade teman av tankekonstruktioner, där några enligt min uppfattning, är väsentliga för att göra medborgarskapet tillgängligt för målgruppen.

De dimensioner som analyseras i studien är för *identitet*: inflytande, mellanmännsliga relationer, deltagandets betydelse för identiteten, olikhet, politisering av jagets sfär, samt solidaritet och rättvisa. För *deltagande*: medborgarskap som kollektiv handling, lärandeprocess samt deltagande och rättvisa. För dimensionerna "medborgarskap som kollektiv handling", samt "deltagande som lärandeprocess" har jag inte funnit något i de kommunala styrdokument, som kan svara mot dessa dimensioner, därför behandlas endast kooperativets texter under dessa avsnitt.

Personal- och brukarkooperativets analyserade texter svarar väl mot dimensioner av medborgarskapsbegreppen, identitet och deltagande och utgör därmed en inspirationskälla och modell för skapandet av konkreta förutsättningar för ett tillgängligt medborgarskap, för personer med utvecklingsstörning. Här är det de individuella olikheterna som formerar gruppen och styr vilka aktiviteter som ska genomföras, vilket svarar mot den radikala politikens synsätt på medborgarskap, där det demokratiska deltagandet och identiteten hänger samman (Delanty 2002, s.85).

I den kommunala verksamhetens styrdokument finns däremot uppenbara svårigheter att svara mot en medborgarskapsdiskussion som problematiserar identitet och deltagande. Svårigheter som kan härledas till verksamhetsformens styrning och målsättning. Här sker en verksamhetsstyrning, uppifrån politikernivå och ned genom tjänstemannanivåer. Där den övergripande målsättningen är ett rättvist och allmänt tillhandahållande, vilket innebär att verksamheten är skyldig att ta emot alla som har rätt till insats.

Vård- och omsorgsplanen är utformad för att täcka in flera verksamheter, vilket medför skrivningar som får en universell karaktär för att passa för de olika verksamheter som ingår. Ur ett medborgarskapsperspektiv innebär detta en nackdel för målgruppen, eftersom precisering behövs av specifika målsättningar, såsom tydliggörande av medborgarskapets prioritet för målgruppen. Den övergripande karaktären kan också medföra en tröghet i begrepps användning, vilket medför att begrepp som "omsorg" hänger kvar, trots att utvecklingsfasen är överspelad och vi befinner oss i medborgarskapsfasen, där motsvarande begrepp är "stöd". Man kan även ifrågasätta plantillhörighet, utifrån ett medborgarskapsperspektiv och de historiska faserna i Bradleymodellen. Ska medborgare som inte är sjuka, utan är i behov av stöd, på grund av en livslång funktionsnedsättning, i form av utvecklingsstörning, ingå i en vård- och omsorgsplan? Signalen blir fel, eftersom en utgångspunkt i medborgarskapet, på detta sätt, inte bekräftas.

Den avgörande skillnaden i verksamhetsformernas styrdokument handlar om utrymmet för deltagande i demokratiska processer, där det i kommunens styrdokument, med inflytande avses den egna insatsen. I kooperativet har begreppet

inflytande en vidare innebörd, här handlar inflytandet både om den egna delen och helheten, verksamhetens innehåll och styrning. Deltagandet fångar på så sätt in dimensioner av det fördjupade medborgarskapet.

Med fokus på och betoning av deltagande i demokratiska processer, skapas förutsättningar för ett medborgarskap där målgruppens specifika behov och önskemål tar plats. Där deltagandet i sig bidrar till en identitetsutveckling, vilket därmed även kan möta LSS-lagens målsättning om självständighet och full delaktighet i samhällslivet. Medborgarskapets betydelse för målgruppen måste betonas i styrdokument och utgöra en överordnad utgångspunkt hos anordnare av daglig verksamhet. Beslutsfattare i kommuner kan även skapa incitament för en utökning av former för daglig verksamhet, där deltagande i demokratiska processer prioriteras och därmed bidrar till utvecklingen av ett tillgängligt medborgarskap för personer med utvecklingsstörning.

Källor

Kooperativet Industrihusets dagliga verksamhet:

Kooperativet Industrihuset (2007) *Stadgar för Kooperativet Industrihuset i Roslagen ekonomisk förening*.

<http://www.industrihuset.nu>

Avsnitt *Arbetsätt*: http://www.industrihuset.nu/om_oss/infosidor/arbetsatt.asp

Avsnitt *Grundsyn*: http://www.industrihuset.nu/om_oss/infosidor/grundsyn.asp

Avsnitt *Historik*: http://www.industrihuset.nu/om_oss/infosidor/historik.asp

Kooperativet Industrihuset (odaterad) *Välkommen till Kooperativet Industrihusets Daglig verksamhet*

Daglig verksamhet Gnesta kommun:

<http://gnesta.se/stodomsorg/funktionsnedsattning/dagligverksamhet.4.490d4736114bc27b92980001549.html>

Policy för kommunens styrdokument, (KS. 2011.91) Gnesta kommun, kommunfullmäktige 2011-04-26 § 38, Gnesta kommun.

Vård- och omsorgsplan 2011-2014 – *vård utifrån den enskildes förutsättningar*

Litteratur och övriga referenser

Bergström Göran & Boréus Kristina (2012) *Textens mening och makt – Metodbok i samhällsvetenskaplig text- och diskursanalys*. Studentlitteratur, Lund.

Carlsson Umb Ôie (2012) Intra nr 3, artikel: *Livskvalitet är att vara sedd som vuxen*

Delanty Gerard (2002) *Medborgarskap i globaliseringens tid* Studentlitteratur, Lund.

Faulks Keith (2000) *Citizenship*, Routledge, New York.

Grunewald Karl (2008) *Från idiot till medborgare – de utvecklingsstördas historia* Gothia förlag, Stockholm.

Lewin Barbro (2011) *För din skull, för min skull eller för skams skull? Om LSS och bemötande* Studentlitteratur, Lund.

LSS, Lag om stöd och service till vissa funktionshindrade (SFS 1993:387)

Socialstyrelsen (2012) *Personer med funktionsnedsättning -insatser enligt LSS år 2011* Sveriges officiella statistik

Petersson Olof (1991) *En sammanfattning av maktutredningen*, Allmänna förlaget, Stockholm.

Westin Anna (2010) D-uppsats *Inflytande med personlig assistans- på egna villkor eller andras villkor?* Mittuniversitetet

Wolvén Lars-Erik (2004) Kapitel: *Geneinschaft eler Gesellschaft? – om den tredje sektorn, staten och marknaden* Ur bok av: Wolvén Lars-Erik & Eksedt Eskil (red): *Företagande och gemenskap – små företags kultur, samverkan och konkurrens. Arbetsliv i omvandling 2004:*